Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 74 (10059) 1976 чылдың март 27, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЪЕЗДИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — СОВЕТ КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилели СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин калбаа-биле болгаш сорулгаже угланыышкынныг пропагандалаарын боттандырар хүлээлгелиг. Бо чугула ажылга ол ниитилелдиң киржилгезиниң дугайын СЭТА-ның корреспондентизиниң диляэ-биле ниитилелдиң баштаар чериниң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры академик И. И. Артоболевский чугаалаан:

— Съездиниң идеяларын коммунист бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге чедирер деп, XXV съездиге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде салдынган сорулганы күүсетпишаан, ниитилелдиң он-он муң кежигүннери съездиниң материалдарын бүдүрүлгелерде болгаш тудугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда албан черлеринде болгаш ажылчы чоннарның чурттап турар черлеринде пропагандалап турар. Бо ажылга съездиниң делегаттары, партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртур ажылдакчылары, улус ажыл-агыйының специалистери, эртемденнер, культура ажылдакчылары киржип турар. «Билиг» ниитилелдиң Москва, Ленинград, хөй-хөй республикалар, крайлар болгаш областар организацияларының лекторлары чурттуң ырак-узак районнарынга четкеш келген.

Ниитилел-политиктиг номчулгалар Москвада Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга, чурттуң хөй-хөй Культура бажыңнарынга, ажылчын болгаш көдээ клубтарга болуп эрткилээр. Байкал-Амур магистралының, КамАЗ-тың тудуунга болгаш онгу беш чылдың өске-даа шалыпчы тудугларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының иштики болгаш даштыкы политиказының дугайында, коммунистиг тургузуушкунның айтырыгларының талазы-биле лекциялар циклин номчууру планнаттынган. Дыка хөй черлерде доктаамал ажылдаар лекторийлерни тургузуп турар.

Бистиң бүгү ажыл-чорудулгавыс СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга, совет кижилерниң идейкейлиг бүзүрелин болгаш политиктиг медерелин быжыглаарынга, оларның хөй-ниити база күш-ажылчы идепкейин бедидеринге, онгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседири дээш дээштиг социалистиг чарышты хөгжүдеринге бүгү хемчег-биле идигни бээр ужурлуг.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ

Бистер, партия активиниң хуралының киржикчилери, СЭКП-ниң XXV съездизиниң түңнелдерин болгаш ооң шиитпирлеринге холбаштыр партияның область организациязының сорулгаларын чугаалажып көргеш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи Төп Комитединге, ооң Политбюрозунга, Леонид Ильич, Силерниң бодуңарга чүректиң ханызындан байыр чедирбишаан, коммунистиг тургузуушкунның сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарынче, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң бүгү нацияларының болгаш бичии-буурай улустарының бүгү талалыг хөгжүүрүнче, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынче угланган могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгаңар дээш ханызы-биле өөрүп четтирип турарывысты илередип тур бис.

Бистер, бүгү совет улустар-биле бир дөмей, СЭКП-ниң XXV съездизин болгаш ооң шиитпирлерин бистиң Коммунистиг партиявыстың, ооң Төп Комитединиң коллективтиг мерген угаанының, бүгүнү баш удур көрүп билириниң сиңнигиишкини, марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ёзу-биле сайзыраңгайжыдарының үлегер-чижээ кылдыр көрүп турар бис. Совет кижилер олардан коммунистиг тургузуушкунның планнарын боттандырып чорудары дээш демиселге күштүг болгаш бүзүрелди ап турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң эртемге үндезилеттинген «СЭКП Төп Комитединиң Отчёду болгаш партияның иштики база даштыкы политика талазы-биле ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелинде делегейде амгы байдалды, бистиң чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң түңнелдерин марксисчи-ленинчи ёзу-биле хандыр анализтээн, партияның политиктиг, организакчы, идея-кижизидилгелиг ажылының сорулгаларын тодаргайы-биле айыткан, бистиң Төрээн чуртувустуң коммунизмче оруунга моон соңгаар бурунгаар шимчээшкининиң өндүр улуг программазын ажылдап кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизи улуг болгаш мөңгеде дириг ленинчи өөредигге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кызыгаар чокка бердингенин чаа күш-биле көргүзүп, ол ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң политиктиг баштыңчызы болур рольду төлептиг-биле күүседип турарын база катап бадыткаан.

Республиканың ажылчыннары, колхозчулары болгаш интеллигенциязы партияның ленинчи угланыышкынын, ооң иштики болгаш даштыкы политиказын, Төп Комитеттиң, бистиң партияның болгаш күрүнениң, бүгү коммунистиг шимчээшкинниң шылгараңгай ажылдакчызы — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневке баштаткан ооң Политбюрозунуң салган сорулгадан чайгылыш чок политиказын чаңгыс үн-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турарлар.

Бистиң республикавыс Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чорааш, совет улустуң чаңгыс аай акы-дуңма өг-бүлезинге экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруун көдүреринге улуг чедиишкиннерни чедип алганынга чоргаарланып турар бис.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге хей-аът кирген Тываның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүннүң байдалында онгу беш чылдың планнарын күүседиринче кирген, үлетпүрнүң, капитал тудугнуң база көдээ ажыл-агыйның, улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының моон соңгааргы хөгжүлдези, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш шудургу демисежип турар.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжын калбарткаш, республиканың ажылчы чоннары күрүнеге эът, сүт садарының бирги квартал планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Партияның Тыва область организациязы СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр экономиканы, культураны, ажылчы чоннарның кижизидилгезин удуртуруп шудургу сайзыраңгайжыдар, ажылга ленинчи стильди чайгылыш чок бадыткаар, партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин, съездиниң шиитпирлерин боттандырарынга коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер апаар.

Бистер, партия активиниң хуралының киржикчилери, бистиң чуртувустуң хөгжүлдезиниң кайгамчык перспективаларынга хей-аът кирген коммунистер, Тыва АССР-ниң бүгү ажылчы чоннары төрээн Коммунистиг партияны долгандыр боттарының хүрээлеңин улам сырый каттыштырар, СЭКП-ниң XXV съездизиниң салганы сорулгаларны, ооң шиитпирлерин, онгу беш чылдың планнарын чедиишкинниг боттандырар дээш бүгү чүүлдү кылыр дээрзин СЭКП Төп Комитединге, ооң Политбюрозунга, эргим Леонид Ильич, Силерге бүзүредип тур бис. Ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң шылгаттынган авангарды — Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы, ооң ленинчи Төп Комитеди делгерезин!

Партияның область болгаш хоорай активиниң хуралының киржикчилери 1976 чылдың март 26-да бир үн-биле хүлээп алган.

Тыва АССР, Кызыл хоорай.

ПАРТИЯНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга, партияның Тыва область болгаш Кызыл хоорай организацияларының активиниң хуралы болган, ону СЭКП-ниң XXV съездизиниң түңнелдеринге болгаш партияның область организациязының сорулгаларынга холбаштырган. Аңаа хоорайның болгаш районнарның партия, совет органнарының ажылдакчылары, бүдүрүлгелерниң, тудуг, транспорт, амыдырал хандырылга организацияларының, министерстволарның база ведомстволарның, колхозтарның болгаш совхозтарның, албан организация черлериниң удуртукчулары, оларда партия организацияларының секретарьлары, хөй санныг партийжи актив киришкен.

Хуралды СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары эш **Г. Ч. Ширшин** ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр партия Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын хуралдың хүндүлүг президиумунга ооң киржикчилери аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

«СЭКП-ниң XXV съездизиниң түңнелдери болгаш партияның область организациязының сорулгаларының дугайында» илеткелди СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** кылган.

Хуралга чугаалашкан айтырыг талазы-биле: СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **В. Б. Добромыслов**, С. К. Тока аттыг совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **У. А. Бавуу-оол**, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары **Ш. П. Куулар**, Кызылда № 1 АТБ-ниң чолаачылар бригадири **М. Ф. Демин**, ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Совединиң күүскомунуң даргазы **Н. Б. Тыртык-Кара**, СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары **С. К. Орус-оол**, Тываның геология-шинчилел экспедициязының начальниги **И. И. Корж**, «Тээли» совхозтуң саанчызы **Р. Х. Билчей**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **В. М. Евтешин**, Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылга министри **С. К. Буянды**, Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң механизатору **Д. Д. Даваа**, СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары **П. Д. Дамба-Хуурак** олар санал бергеннер.

СЭКП-ниң XXV съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде айыткан чүүлдерни болгаш түңнелдерни, съездиниң шиитпирлерин бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп, ону ажыл-чорудулгага хажык чокка удуртулга болдурар дугайында докталды партия активиниң хуралынга хүлээп алган. Партия Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын партия активиниң хуралы Тываның коммунистериниң өмүнээзинден бир үн-биле чүүлдүгзүнүп деткип, коммунистиг тургузуушкунның планнарын боттандырарынга, чер-делегейге тайбыңны быжыглаарынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң шылгараңгай салыышкынын бедии-биле үнелеп турарын илергейлээн.

СЭКП Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле, бир эп-сеткилдиг хүлээп алган.

Партия активиниң хуралының киржикчилери партийжи гимн «Интернационалды» улуг көдүрлүүшкүн-биле күүсеткен.

Аныяк коммунист Хомушку Көк-оол — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээнде бодүүн рудалар арыглаар цехте секция мастери.

Ооң эжи Савыл Семис-оол слесарьлар бригадири. Савылдың бригадазы — шалыпчы бригадаларның бирээзи.

Чинчи Иргит эрткен чылын комсомолчу путёвка-биле комбинатка чедип келген. Ол ам ийиги разрядтың машинизи деп тускай мергежилди чедип алган ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мастер Х. Көк-оол (солагай талазында), бригадир С. Савыл болгаш комсомолчу Ч. Иргит.

Х. МОНГУШТУҢ фотозу.

МАШИНИСТЕР БОЛУР

Олар боттарының салым-чолун «Тыва даг-дүгү» комбинат болгаш аныяк хоорай Ак-Довурак-биле кезээде холбаштырып, республикада эң улуг бүдүрүлгелерниң бирээзинде хөй националдыг өг-бүлеге киргеннер.

Амдызында оларда тускай мергежил чок, ынчалза-даа ол дөртен кижи шуптузу дерилгелер машинистери болурун шиитпирлеп алган. Ам олар ажылдавышаан өөренип турар. Хүннүң баштайгы чартыында дааскан-на ажылды: кол корпустуң каъттарында тудуг бөгүн аштап, чугайлаар, будуур ажылдарны-даа кылып турар, а дүъш соонда технорук Владимир Ворноковтуң тайылбырын дыңнап, саазынга бижип, өөредилгениң агымынче шымнып кириптерлер. А январьда эгелээн ук кичээлдер апрельде доостур. Олар шупту дерилгелер машинистери болурлар. Тускай тургустунган ол № 5 ээлчегде дөртен кижиниң чээрби алдызы комсомолчулар. Бо коллективтиң ажыл-херээниң чогумчалыг чоруп турарынга комсорг Айланмаа Хомушкунуң үлүг-хуузу улуг. Ол Кызыл-Мажалык ортумак школазын чедиишкинниг дооскаш, эрткен чылдың декабрьда бо тудугда келген. Аныяк оолдар болгаш кыстарны сырый каттыштырар дээш кызымак ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

АЖЫЛЧЫННАР АПАРГАН

Мария Саяның алыс чурту — Аянгаты. Ол чоокка чедир аңаа чурттап, ажылдап келген. Ооң кылган ажылы колдуунда мал ажылы — кадарчыга дузалакчылап-даа, сакманчыктеп-даа турган-на. Мария ажылчын хоорай Ак-Довурактың дугайында үргүлчү бодап, «Тыва даг-дүгү» комбинатка ажылдаксаан, ажылчынның мергежилин шиңгээдип алыксаан. Амгы үениң дерилгелерин башкарып турар кылдыр өөренип алырын ол сеткилиниң ханызындан күзээн.

Ооң күзели боттанган. Ол чоокта чаа авазынче бижээн чагаазынга ажылчын аңгының хүрээлеңинге кирген улуг өөрүшкү-биле дыңнаткан. Даг-дүгү арыглаар цехте дерилгелер машинизи апарганын чоргаарал-биле Маша эш-өөрүнге, дөргүл-төрелдеринге бижээн.

Рая Деспижек. Ол школа дооскан соонда хоорайның профессионал-техниктиг училищезинге кирип алган. Ону чедиишкинниг дооскаш, дерилгелер машинизиниң мергежилин шиңгээдип алган. Бодунуң төрээн сууру Хөнделенге Рая Деспижек ажылчын аңгының төлээзи, алдарлыг болуп баар. Чалыы хоорай Ак-Довурактың дугайында эш-өөрүнге сонуургадып чугаалаар.

Ыраккы Кара-Хөл чурттуг кыс — Галя Хертектиң намдары база солун. Ооң ада-иези колхозчулар. Бүгү назынында көдээге чурттап келген. Уруун чалыы Ак-Довуракче үдеп тура Галяның авазы сеткилинден сестип-даа турган чадавас. Ам ооң кызы ажылчын аңгының хөй муң дайынчы армиязынга кирген ол сеткилиниң ханызындан чоргаарланып чоруур.

Бо хүннерде кыстар партияның XXV съездизиниң материалдарын улуг кичээнгей-биле өөренип, ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү күжүн, энергиязын берип турар. Чалыы хоорай Ак-Довурак ындыгларга чоргаарланыр.

Ч. ДАНГЫТ.

МЕДЭЭЛЕР

Хураганнар менди

Онгу беш чылдың бирги чылында Улуг-Хемде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжулары 10.610 баш хураганны доруктуруп алыр планныг. Ону күүседир дээш малчыннар чаңгыс-даа мал төлү хоратпас сорулганы салганнар. Бо хүннерге чедир 8.931 хураган менди алдынган. Хойнуң төрүүрү уламчылап турар.

Монгуш Чаш-оолга удурткан хойжу бригада эки көргүзүгнү чедип алган. Хойжулардан Шаңмак Полит-оол, Шаңмак Дугар-оол, Дамдын-оол Кошкар-оол, Дамдын-оол Сундуй-оол болгаш өскелер-даа чаш хураганнарны менди доруктуруп турарлар.

Б. ХУРАГАНДАЙ.

• • •

Шалыпчы ажылдап турар

Тес-Хемниң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының септелге мастерскаязының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары бо чылдың эрткен айларында планныг онаалдазын ажыр күүсеткен. Даалгадан ажыр 2 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, 2 тракторну, 3 автомобильди, 3 моторну септээн.

Слесарь Ахундзянов, аккумуляторщик Эйсвер, чазаныкчы Яковлев болгаш өскелер-даа шалыпчы ажылдап, хүн бүрүнүң планын 110—115 хуу күүседип турар.

И. ОЛДЫРЕВ.

• • •

Мал хүр

Эрзинде «Мөрен» колхозтуң малы бо чылын хүр. Хойларны 29 коданда кыштагладып турар.

Колхозтуң малчыннары бөгүнге чедир төрүүр чүс хойга онааштыр 89 хураганны камгалап алган, бо чылын төрээн 7429 баш хураган онча-менди. Хой оолдаашкыны ам-даа үргүлчүлеп турар чүве болганда, колхозтуң 8080 хураган алыр дээн планы күүсеттинер.

Бирги хойжу бригадада П. Баанай, Б. Натсак, ийиги бригадада Ы. Эрендей, К. Баанай, үшкү бригадада О. Намдал, М. Үчурал олар бо чылын төрээн хойларының чаш төлүн бүрүн камгалап ап, партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының боттуг магадылалын тургузуп турар.

Амгы үеде кыштагларда мал чеминиң курлавыры четчир, ында хөл дузун, кызыл дустарны чедирген, бригадаларда суг сөөртүр машиналарны быжыглаан. Эрзин райпозу тускай график ёзугаар автолавкаларны кодаңнарже доктаамал үндүрүп турар.

А. ТАВА.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты О. Ч. Ензакка тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Театр уран чүүлүнүң талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты Тыва хөгжүм-шии театрының артизи Ольга Чыртапаевна Ензакка тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың март 25.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты В. С. Митряшкинге тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Театр уран чүүлүнүң талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты Тыва хөгжүм-шии театрының тургузулга кезээниң эргелекчизи Василий Семенович Митряшкинге тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың март 25.

И. Л. Хорунжийни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Хөгжүм-шии театрынга үр үеде үре-түңнелдиг ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Иван Лукич **Хорунжий** — Тыва хөгжүм-шии театрының чолаачызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1976 чылдың март 25.

БЕРГЕДЭЭШКИН ЧОК

Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозунуң ажыл-ишчилери партияның XXV съездизиниң көдээ ишчилерниң мурнунга салган сорулгаларын күүседиринге боттарының үлүүн киирер дээш социалистиг чарышты улам калбартып, совхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржирин шиитпирлээннер. Совхозтуң ишчилери ам безин чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Ажыл-агый тараа культураларының үрезинин четчири-биле уруп белеткээн, оларны сорттуг үрезиннер-биле орнап алыры арткан. Тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын септээри дооступ турар.

Мал кыштаглаашкыны совхозта хөй-нийти организацияларының кичээнгейиниң төвүнде турар. Кыштагларда мал чеминиң курлавыры бар. Сугну хүннүң-не чедирип турар. Төрүүр хойнуң 60 ажыг хуузу оолдапкан. Оларның чаш төлү менди доруктуп турар.

О. ДОРЖУ.

ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ

Часкы хову ажылдарынга Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтуң Ак-Туруг салбырының ишчилери хынамчалыг белеткенип турар. Улуг-Ховуда хову турлаан механизаторлар чурттаарынга таарымчалыг кылдыр септээн.

Тарылга шөлдеринче органиктиг чемишчилелге сөөртүрүнче кичээнгейни салып келген түңнелинде 3400 тонна өдек төктүнгеп. Амгы үеде ногаа, картофель тарыыр шөлче өдек сөөртүлгезин эгелээн. Тракторист Дармажап Дуктуг-оол баштайгы хүннерде 30 тонна өдекти сөөртүп чедирген. Чамдык ажылчыннар ногаа шөлүнүң кажаазын септээр ыяшты белеткээн.

К. КОМБУ.

ЧОННУҢ ЧУРТТАП ТУРАР ЧЕРИНИҢ ААЙЫ-БИЛЕ

Партийжи амыдырал: идеология ажылының дуржулгазындан

Бистиң партиявыс ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларынче доктаамал кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. Партияның XXV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин кылып тургаш, партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Отчёттуг үениң дургузунда кижилерниң идейлиг кижизидилгезиниң айтырыглары, коммунизмниң тургузукчузу — чаа кижини хевирлеп кижизидериниң айтырыглары бистиң бүгү ажылывыска улуг черни ээлеп келген». Ынчангаш партия организациялары бо чугула ажылды бедик идейлиг, ханы утказыг, бүгү талалыг кылдыр чорудуп турарының ужуру-даа бо.

Бүгү чурттаазы ышкаш, Тес-Хемниң партия организациялары, коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёдунуң талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илетгелин болгаш съездиниң шиитпирлерин, өске-даа материалдарын улуг сонуургал-биле таныжып, бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнмүшааа, ажыл-чорудулганың дайынчы программазы кылдыр хүлээп ап турар. Съездиниң салган сорулгаларын партияның пландарын чедиишкинниг күүседири— хамыктың мурнунда оларны кижи бүрүзүнге чедир, хандыр тайылбырлаазындан, политмассалыг ажылдың деңнелин, оон дээштиин бедиткепинден улуу-биле хамааржыр апаар.

Районнуң партия организациязы ону барымдаалааш, СЭКП-ниң XXV съездизи эгелээн хүнүнден-не ооң материалдарын чонга калбаа-биле пропагандалап, таныштырарын бодунуң кол сорулгазы кылдыр салган. Маңаа идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин, аргаларын болгаш партийжи-политиктиг база экономиктиг өөредилгениң системазын калбаа-биле ажыглап, ол чугула ажыл-херекке пропагандистерни, агитаторларны болгаш политинформаторларны, партийжи активти идепкейлиг киириштирип турар.

Районнуң парторганизацияларында амгы үеде чүгле политинформаторларның, агитаторларның безин саны 350 ажып турар. Съездиниң материалдарын таныжып эгелеп турар үеде микрорайоннар, агиткварталар төптеринге 8 лекторийлерни немей тургускан. XXV съездиге партия Төп Комитединиң Отчёдунуң талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш съездиниң өске-даа материалдарын чон ортузунга пропагандалап таныштырар талазы-биле СЭКП обкомунуң болгаш райкомунуң пропагандисчи бөлүктери улуг ажылды чоруткан. Ниитизи-биле суурларга, чурттакчылыг черлер бүрүзүнге чоннуң чурттап турар чериниң ааһы-биле XXV съездиниң материалдарынга холбаштыр 64 кезек черге лекция, беседаларны чорудкан. Пропагандистерниң, идеология ажылдакчыларының район семинарын, колхозтар болгаш совхозтар төвүнге агитаторларның, политинформаторларның семинарларын эрттиргилээн. Чамдык Берт-Даг, Чыргаланды, Самагалдай ортумак школаларында база «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтарның Хараал-Тей, Улуг-Күзег, «Тес-Хем» совхозтуң Өртең фермаларында партия организациялары политиктиг чырыдыышкынның системазынга съезд материалдарынга холбаштыр үш-үш кичээлдерни эрттирген.

Чоннуң чурттап турар чериниң ааһы-биле съезд материалдарын өөренип, таныжарынга микрорайоннар, агитквартира төптеринге улуг ажылдарны чорудуп турар. Ниитизи-биле XXV съездиниң материалдарын чонга ханызы-биле өөредип, таныштырар талазы-биле ажылды партия организациялары моон соңгаар-даа күжениишкинниг уламчылаар апаар.

Черле ынчаш чоннуң чурттап турар чериниң ааһы-биле политиктиг кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылды чорудар талазы-биле чамдык партия организациялары бисте эки дуржулганы чедип ап турар. Ооң чижээнге Самагалдай суурнуң партия организацияларын киирип болур. Ол сорулга-биле эрткен чылдан бээр мында 8 микрорайоннарны тускайлаан. Оларның төвү—бүдүрүлге, албан организация черлериниң кызыл-булуңнарында. Маңаа тус-тус чурттакчыларның назы-харын, эртем-билиин, ажыл-мергежилин барымдаалап кижизидилге ажылын чорудуп турар. Мында бүгү ажыл-херекти 9 кижи составтыг чөвүлелдер башкарар. Олар план ёзугаар ажылдап, айда бир удаа хуралдап турар. Чөвүлелдиң ажылын башкарары-биле кайы бир бүдүрүлге азы, албан организация черинде партия организациязын бижиглээн.

Тус-тус микрорайоннар аразында чарыштыг. Ооң негелделери база хөй талалыг: ында чурттакчыларның бүдүрүлгеге, хөй-нийти ажылынга киржилгези, ажыл кылбастарның, сагылга-чурум үрекчилериниң саны, арыг-шеверниң байдалы, уругларының өөредилгези, чурттакчыларның идепкейи дээш өске-даа айтырыглар кирип турар. Ол ышкаш оюн, концерттер, кежээлер, диспуттар организастаары база маңаа киржир.

Чарыштың бо негелделерин күүседир талазы-биле Самагалдайның № 5 микрорайону (даргазы Кыргыс Балчытмаа) бедик көргүзүглерни чедип алгаш, шилчиир вымпелди болгаш 100 рубльдиң акша шаңналын алган. Ол акша-биле микрорайоннуң уругларынга чуңгулаар черни тургузуп берген болгаш ойнаар шөлчүгешти кылырын планнаапнар. Мында бүгү ажылды септелгетудуг участогунда партия организациязы удуртуп турар.

№ 7 микрорайон база оларны шоолуг чыдып калбайн турар. Олар Хараал-Тейниң сүт-бараан фермазынга концерттерни, лекция, беседаларны организастаан. Март 7-де чаңчыл болган кышты үдээриниң байырлалы база ол микрорайоннуң чурттакчыларының идепкейлиг киржилгези-биле эрткен. Мында хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар дыка эвээжээн.

Чамдык микрорайоннарның чөвүлелдери кежээлерни, диспуттарны утка-шынарлыг, солун кылдыр эрттирерин оралдажып турар. Үш дугаар микрорайонга «Кыстың чоргааралы» деп диспутту амгы үениң кызы кандыг төлептиг шынарлыгыл, кыстың чоргааралы болгаш алдары чүдел, кыс кижи хөй-ниитиниң черинге болгаш бажыңынга бодун канчаар ап чоруурул дээп ышкаш өске-даа айтырыгларны сайгарып көрген. Кежээни ылап белеткээн. Аңаа эмчилер, башкылар, ажылчыннар, библиотека ажылдакчылары тус-тус беседалар кылган.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле, чоннуң чурттап турар чериниң ааһы-биле чоруттунуп турар ажыл клубтарга, кызыл-булуңнарга чоруттунар политмассалыг ажылдың ужурдузазын бичии-даа кудулатпайн, а харын аңаа немелде боор турар. Микрорайоннарга ажылды СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң (эргелекчизи Б. Ооржак), чер-черде партия организациялары, районнуң херээженнер чөвүлели (даргазы Е. Оюн) удуртуп башкарып, оларга чогуур уг-шигин берип турар.

Микрорайоннарның чөвүлелдери боттарының девискээринде арага-дарытга хандыкыр, уругларының өөредилгезинче база кижизидилгезинче сагыш салбас кижилерни эш хуузунуң судунче шилчидип, өске-даа хемчеглерни ап, учётка киргеннер-биле тус-тус ажылды чорудуп турар. Чүгле Самагалдай суурда сагылга-чурум үрээр 22 херээженнер оларның контролюнда турар. Микрорайоннарның чөвүлеллериниң кежигүннери дежурнайлаашкынны чорудуп эгелээн.

Ындыг-даа болза оларның ажылында чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. Микрорайоннарда чурттап турар депутаттарның, ында организастаттынган секцияларның ажылы чогуур деңнелге чедир тургустунмаан. Кежээлерни, ужуражыышкыннарны, беседаларны чамдыкта боттарының төптеринге эрттирбейн турар, ол ышкаш оларның ажылын башкарып турар партия организацияларының оларга салдары ам-даа кошкак.

Микрорайоннарның ажылын улам экижидерин, оларның чурттакчыларынга беседаларны, политиктиг информацияларны болур-чогууру-биле калбартырын, чаа ёзулалдарны нептередири дээш тускай кежээлерни хоочуннарның киржилгези-биле организастаарын херээженнер чөвүлелдери-биле нады микрорайоннарның чөвүлелдери планнап турар.

Оон аңгыда микрорайоннарның чурттакчылары суурлар чаагайжыдылгазынга болгаш чечек, огород өстүреринге идепкейлиг киржир хүлээлгелиг. Оон түңнелин күзүн үндүрүп, кудумчу байырлалдарын кылырын планда киирген. Ынчангаш партия организациялары чон ортузунга политмассалыг болгаш кижизидилге ажылын чорудар талазы-биле ажылдың бо хевирин улам сайзырангайжыдып, ону улам утка-шынарлыг, дээштиг кылдыр организастаары эргежок чугула.

С. КУУЛАР,

СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары.

И Й И ФЕРМАДА БАЙДАЛ

«Инектиң сүдү дылында» деп үлегер чугаа бөгүн тыптып келбээн. Бо дээрге, малдың чемгерилгезин экижидер дээни ол. Мал чеми четчир-даа болза, зоотехниктиг ажылдарны багай чорударга сүт саалдазы база чавыс болур.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының сүт-бараан фермаларының эрткен чылгы ажылын анализтеп көөрге, Оюн Наксыл-оол эргелекчилээн бирги ферма инек бүрүзүнге онааштыр сүт саар даалгазын ажыр күүсеткен. Маңаа инек кадарчызы Хертек Болат-оолдуң киирген үлүү улуг. Хөй чылдарда инек кадарып келген хоочун малчын инектерни кажан, каяа кадарарын эки билириндеп оларның күш-чамы семисшыырак, сүдү элбек болган.

Аңаа оң ажыг чылдарда саанчылаан Лидия Оюн чүгле эрткен чылдың эвес, харын тоску беш чылдың планныг даалгазын чедиишкинниг күүсеткеш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга кирген. Ийиги сүт-бараан фермазында Куулар Долгар, Александра Монгуш, Светлана Монгуш чижектиг саанчылар планныг даалгазын күүсетсе-даа, ферма ниитизи-биле инек бүрүзүнге онааштыр сүт саар планын күүсетпейн барган. Чаъс-чайык, киап хүннер турза-даа, чайгы оларларны чөп организастаан болза, ийиги ферма инектен-не 1650 литр сүт саар даалгазын күүседип болурунуң аргазы турган.

Ферманың план күүсетпээн бир чылдагааны — ферма эргелекчизин чыл санында солуп турарында. Мал чеминиң белеткелин чорудар, оларларны чөп ажыглап, эң хөй сүт саалдазын чедип алыр чугула үеде эргелекчиниң хүлээлгезин таварышкан-на кижи күүседип турган. Бирги ферманың суггарылга чери болгаш мал чеми белеткээр нези ферма чоогунда, а ийиги ферманы ыракта болганындан оларны хонукта суггарары-биле ийи катап сүрер ужурга таваржып турар.

Саар инектерниң продуктуулуун бедидер төлээде, оларның чемгерилгезин шын организастаары чугула дээрзин үстүнде айыттывыс. Ынчаарга Бижиктиг-Хая салбырда бүгү инектерни чаңгыс аай чемгерип турар. Инек бүрүзүнге-ле 5 кг сиген, 15 кг силос, 3 кг холумак чемнерни берип турар. Бо дээрге саалда санында-ла инектен 3,8 — 4 хуу үскүр, 6 литр сүттү саап алырынга четчир норма.

Чамдык инектер хонукта 20-25 литр сүт бээр. Оларга 6-7 хүн иштинде чем бээрин 20 хуу өстүрерге, сүт саалдазы база өзүп болур. Немелде чемни оон-даа улгаттыргаш, улам хөй сүт саап алыр инектер турар. Ынчаарга 7 хонукта немелде чем бээрге, сүдү немешпес инектерни ниити чемгерилгеже шилчидер. Бо дээрге инек бүрүзүнүң кайы хире сүт бээрин ылак билип ап болур дээни ол. Бызаалаан соонда хүнде 10-12 литр сүт бээр инектерни ниити чемгерилгеге тургузарга, олар эвээш сүт берип эгелээр таварылгалар турар, олче кичээнгейни бо фермаларда база углаңдырбайн турар.

Инектерге хөй янзы чем эргежок чугула турда, мал чеми холуштурар үш тонна ишкир тускай херексел чамдык кезектер чогундан ажылдавайн турар. Салбырда хөй хыыргыыш болгаш тараа саваңы бар, оларны хээндектеп, шыгдып, холуп, малга чидиртирин дүргедетпес болза, улавас чер карара бээрге, оларны инектер шоолут чиксевес апаар болгай.

Инек кажаазы эргижиреп, баксыраан. Эртенги үеде оон иштн бус долган турар. Силос, өдек чылды кижи бажын дээскинлириптер. Хирлиг, өл-шалбаа апарган инектерни эртен кажаадан үндүр сүрүптерге, олар доңгаш, күжүн болгаш продуктулуг чоруун чидирип турар. Кызыл-Мажалыкта № 741 кежүп чоруур механизастаан колонна 200 инек кирер кажааны беш чыл бурунгаар тудуп эгелээш, 1974 чылда ажыглалга киирер турган. Кажаа ам-даа белен эвес. Даштындан көөрге чараш көстүр чемгерилге пегинге, бызаа кажаазынга, тарып боозалылга пунктуузунга ам дээрезинде мал киирер арга чок: комплекстиң иштинде механизация ажылдарын дооспаан.

Совхозтуң сүт-бараан фермаларының коллективтери бо чылдың болгаш беш чылдың даалгаларын күүседири-биле боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган. Ону чедиишкиннинг боттандырар төлээде, зооветөөредилгени экижидип, мал ажылында мурнакчы дуржулганы нептередири, айыткан четпестерни шиитпирлиг-биле чайладыры эргежок чугула боор турар.

А. КЛУШИН.

БАМ: ЧАА УЧАСТОКТАР

ИРКУТСК ОБЛАСТЬ. Байкал-Амур магистралының барыын талакы участогунда тудуг ажылдары хайныышкынныг чоруп турар.

Таюра станцияга чедир поездилер чоруп турар апаргандан бээр улус ажыл-агыйы чүъктерниң келири көвүдээн.

Ам тайгада ыяштарны кезип, аштап, чер-плотинаны деңнелдир төп, кылымал дериишкиннерни кылып турар.

Бо чылын барыын талакы участокка Небель станцияга чедир поездилерниң ажылчын шимчээшкинин ажыттыпар.

ЧУРУКТА: Таюраны кежилдир көвүрүг.

Э. БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КУБАНЬНЫҢ ТАРААЛАРЫ

Кубаньның «Безостая-1» деп кызыл-тазын делегейниң сорт шенелдезин аайлап таарыштырар төвүнүң (АКШ) медээлерин ёзугаар, бөмбүрзектиң тараазының «тергиини» деп дөрт катап улаштыр адап келген.

Ону тургускан академик П. П. Лукьяненконуң эртем салгалы кызыл-тастар селекциязынга чаа бедиктерни ооң өөреникчилериниң чедип алырынга дузалап турар. Краснодарда кодаа ажыл-агыйның П. П. Лукьяненко аттыг ЭШИ-зиниң эртемден-селекционерлери тоску беш чылда янзы-бүрү культураларның дөртен ажыг сорттарын база хайлактарын тургускан болгаш күрүне шенелдезинге дамчыдып берген. «Чаа тарааларның» аразында — күзүн чажар кызыл-тастың алды сорту, ооң иштинде суггаттыг гектар черден 70—90 центнер дүжүттү бээр «Полукарликовая-49» деп кыска сыптыг сорт база бар.

Бо эгелээн беш чылда күзүн чажар кызыл-тастың эң-не дүжүткүр алды сортун күрүне шенелдезинге дамчыдып бээрин төлевилээн.

Институттуң теплицазында чайгы дег изиг. Муң-муң электри «хүннер» аңаа үнүштерниң дүрген өзеринге болгаш четчип быжарынга таарымчалыг климатты тургузуп турар. Дилиндек черлерде улуг чаагай кукурузаа бедип келген, салдыг арбай быжып турар. А оларның-биле кожа дилиндекте — мырыңай чаа уштунуп үнүп орар күзүн чажар кызыл-тас. Ол ийиги дүжүттүң тараазы.

Ында эң чаа приборлар, автоматтыг тургузулгалар, электроника. Ол бүгү чүүлдер чаңгыс эчис сорулгага — чаа сорттуң тараазын өстүрүп үндүреринге чагырткан.

В. КАЛИШЕВСКИЙ.
(СЭТА-ның корр.).
Краснодар.

Туранның амыдырал хандырылга комбинадының бир дугаар бригадазының бригадири Елизавета Васильевна Баяндина болгаш оон эш-өөрү партияның XXV съездизин эки күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткааш, бо хүннерде-даа шалыпчы ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Е. Баяндина.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

КЕЛИР ҮЕНИҢ ДАГЖЫЛАРЫНДА

(Р е п о р т а ж)

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң конторазының чанында Ак-Довурактың профессионал-техниктиг училищезиниң улуг, делгем бажыңы бар. Оон аңгы-аңгы класстарында сургуулдар олурупкан, башкыларының тайылбырын кичээнгейлиг дыңнап олурганнар.

Училищеде чугула эртемнерниң бирээзи — слесарь курузунуң башкызы Александр Александрович Гмызов-биле ужурашкаш, ооң ажыл-херээниң дугайында сонуургап айтырдым.

— Мээң өөреникчилерим колдуунда автомобиль, электрилиг дериг-херекселдер септекчилери болурлар. Олар маңаа кичээлдер эрттирип, өөренип алган чүүлүн ажыл-биле холбап турарлар — дээш, Александр Александрович янзы-бүрү станоктар-биле дерзэн класстты эргий айытты. Класс улуг, делгем, чырык. Хөй-хөй дериг-херекселдер-биле деритинген ол өрээлдиң ханазында тускайлап аскан стендиде сургуулдарның демир аймаандан кылганы маска, шүүче, бичии балдылар, машина-техниканың янзы-бүрү херекселдери хөй болду.

Ол кабинеттен бичежек өрээлде база-ла практиктиг кичээлдер эрттиреринге белеткээн улуг станок бар. Аңаа кандыг-даа демирни саат чокка чондуруп, нестирип, хирээлеп болур. Оон чанында бичии стол кырында конвейер моделин база салып каан. Сургуулдар бо училищеге өөренип тура-ла, фабрикада бүгү дериг-херекселдерниң барык шуптузун шиңгээдип ап болурунуң аргазы бар.

— Эрткен чылын бистиң училищевисти чүс ажыг кижи дооскан, олар шупту фабрикада ажылдап, училищеден алган билиин ажылында ажыглап турарынга чоргаарланыр бис — деп ында партия организациязының секретары Виктор Викторович Заритовский биске чугаалады. — Бистен чүгле арыглакчылар, машинистер үнүп турар эвес, шевер холдуг дааранықчылар база-ла үнүп турар болгай. Технологтуг чогаадылганың бөлгүмнери, ыяштан оюп тургаш кылган дүрзүлерниң делгелгези, ишчи холдар бөлгүмү доктаамал ажылдап турар.

Училищениң мастерлеринден эгелээш сургуулдарга чедир партияның XXV съездизиниң материалдарын танышканын Виктор Викторович биске база дыңнатты. Олар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, эки өөредилге, быжыг сагылга-чурум дээш туржурун хүлээнгеннер.

Дерилгелер машинизинге сургуулдар бир чыл, даг-дүгү арыглаарынга ийи чыл өөренир. Амгы үеде ында сезен ажыг оолдар, кыстар өөренип турар. Олар неделяда үш хүн өөренгеш, арткан хүннерде слесарь херээн практика кырынга шиңгээдип ап турарлар.

Өөредилгениң тергиинннери Юрий Торонов, Радик Мугалимов, Эвээл Эртине олар коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

Училищениң партбюро секретары В. В. Заритовский интернационалчы темага лекция белетээр дээш далажыпты. Ындыг солун лекция, беседалар маңаа доктаамал болуп турарын биске ол чугаалады.

Д. ЧЫДЫМ.

БҮГҮ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

«Чыраа-Бажы» совхоз ниитти малының баш санының талазы-биле районда чүгле «Алдан-Маадыр» совхозка четпес. Ажыл-агыйда 2722 баш мыйыстыг бода мал, 32710 хой, 477 чылгы бар. Ынча башка хөй-хөй тонна янзы-бүрү мал чеми херек апаары билдингир. Амгы үеде ажыл-агыйда мал чеми кончуг эвээш арткан. Ол чорук мал ажылынга берге байдалдарны таварыштыра берген. Күрүнеге сүт садарының квартал планы март 16-да чүгле 60,7 хуу болган. Малдың өлүп хораар чоруу эрткен чылдыындан улуг.

Малдың чаш төлүн менди камгалап алырының берге үези ам-даа элек. Частың айларында мал кончуг баксыраар. Чүге дээрге соок сырыныг хүннер, хат, хар дээш чүү-даа болур болгай. Ооң калында мал чеми база чегей. Ынчангаш улуг бергелерни ажып эртериниң хемчеглерин амдан эгелеп албас болза, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырынга бергедээшкиннер туруп келири чайлаш чок апарган.

Бир дугаарында, мал чемин тыптынып алырының аргазын дилээри чугула. Оон ынай малды ыяштар будуу, бүрүзү, терек шаңдазы-биле чемгерериниң талазы-биле ажылдарны организастап, шефтээшкиннерни чорудары чугула апарган. Чайын белеткээнинге четпес-даа болза, оларда чемиштиг чүүлдер — белоктар, углеводтар ам-даа эки кадагалаттынып артып калган. Оларда өске-даа витаминнер бар. Ынчангаш оларның шынарын кыжын белеткээп хыыргыыштап бээри эки дээрзин практика көргүскен.

Е. СТРОГАНОВ,

Кодаа ажыл-агый продуктуларының шынарының болгаш садып алырының талазы-биле Чөөн-Хемчик районда инспектору.

Ангарада дөрткү ГЭС

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Ангарада дөрткү чергелешкек гидростанцияның — Богучан ГЭС-тиң тудуушкунунга белеткел эгелээн. Станцияның төлевилел күчүзү — дөрт миллион киловатт. Келир үениң плотиназының доозу турар черин геологтар шилип алган. Ам Кодинскиде геологтар сууру тургустунган. Братскини болгаш Усть-Илимскини Богучан ГЭС-биле харылзаштырар чаагалыг оруктуң тудугжулары чурттаар бажыңнарны оон ырак эвеске тудуп эгелээр.

ЧУРУКТА: «Гидропроект» институттуң Богучан экспедициязының даг казыкчылары В. И. Мамичев (оң талазында) биле П. Н. Бабенко.

Ю. БАРМИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозунуң малчыннары сөөлгү ийи-үш чылда элээн чедиишкинниг ажылдааннар. Бода болгаш шээр малдың баш саны өзүлделиг болган. Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалдары малчыннарга берге уржуктарны таварыштырза-даа, хойжулар эки көргүзүглерни чедип алган. Хертек Дажы чүс хойдан-на 108, Салчак Дамба 106, Кужугет Манчын-оол 103 хураганны менди камгалап алган. Николай Дөртен-оол, Хертек Сагды чүс хойга онааштыр 95-тен 100 хураганнарны менди ап, сарлык кадарчызы Хертек Базыр 100 сарлыктан 90 бызааны онча-менди доруктуруп, кызымак ажылдаан.

Мал ажылында улуг четпестер бар. Маады тарып боозадыр ажыл эрeңгей. Ол хамаан чок сула эдержилгени безин багай организастап турар. Ооң уламындан шээр малдың кызыраар чоруу хөй. Колхозтуң тускай эртемниглери Хертек Дайынчы, Ооржак Мандак олар кошкак ажылдап, ажылынга харысалгазы чогун көргүзүп келген.

Бүдүрүкчү малдарның чемгерилгези, семиртилгези багай. Ынчангаш малдың уксаазы экиживейн турар. Чамдык коданнарда хуу болгаш ниитиниң малы холуй турар, эр хураганнарны кодандан чогуур үезинде үспейн баарындан аныяк хойлар эрте оолдаптар таварылгалар бар.

Өшкү малды тускай бригада кылдыр тургусса-даа, эки түңнел бербээн. Өшкүнүң баш саны эвээжээн. Ол чорук кадарчыларның ээ-харысалга чок чорууңдан болуп турар. Сарыглар Шидижик, Салчак Анай-оол, Кужугет Херел-оол, Кужугет Каадыр-оол, Кужугет Сейнек-оол 50-ден 80 баш чедир өшкүлерни чидирген. Ол ышкаш хөй болгаш бода мал кадарчылары хөй малдарны оскунган.

Оон аңгыда янзы-бүрү чылдагааннардан малдың өлүп хораар чоруу читпээн. 1975 чылда 2100 ажыг мал өлген. Колхозтуң мал ажылының талазы-биле тускай эртемниглериниң кошкак ажылы, оларның ажылга ыязырынмас, үргүлчү солчур чоруу хөй.

Мал чеминиң курлавырын тургузуп, ону четчири-биле белеткеп алыр ажылдар четпес чоруттунуп турар. Эрткен чылдарда 500 гектар чедир көк суланы тарып турза-даа, ооң бир гектарындан 3-5 центнерден бедик дүжүттү ап көрбээн. Черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидер ажылдарны кичээнгейге албайн турар. Суггаттыг шөлдерни четче ажыглавайн келген. Суггарылга бугазының ажыглалы куду. Ынчангаш суггаттыг шөлдерден чыл бүрүде эвээш дүжүттү ап турарының чылдагааны ында. Мунгаш-Кыйыг, Дош-Адаа деп черлерде суггаттыг шөлдерни шуут каттан. Хөрзүннү эки сайзыратпас, аңаа минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни төкпес, харның шыгын долу ажыглавас чүүлдер ам-даа уламчылавышаан.

Сөөлгү чылдарда өске ажыл-агыйлар-биле колхозтуң харылзаазы экижээн. Кадыр-берт черлерниң оруктарын эде кылып, делгемчиткен. Колхозтуң малын ыңай-бээр одарладырынга таарымчалыг байдалды тургузуп, Алаш хемниң ийи кезек черинде ийи көвүрүгнү туткан. Сөөлүнде барып семиртилге шөлү болур, амдыызында алдан инек турар кажааны ажыглалда киирген. Ветпункт ажылдап турар.

«Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери шынарның болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң оңгу беш чылының бирги чылын күш-ажылчы чаа чедиишкиннерлиг эгелээн. Колхоз бирги кварталда эът дужаар планын ажыр күүсеткен. Хөй оолдаашкынны эки чоруп, чаш малда хорамча чок болуп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке үлүүн киириштирип, күжениишкинниг ажылдаарын хүлээнгеш, колхозтуң ажыл-ишчилери «Мурнакчы» колхозтуң колхозчуларын социалистиг чарышка кыйгырган.

Х. САМДАНЧАП,
К. МАНЧЫТ-ООЛ.

Херээженнер чөвүлелдеринде

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КИЖИЛЕР

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң кылганы партия Төп Комитединиң Отчёдун Каа-Хем районнуң херээженнери улуг сонуургал-биле өөренип турар. Күрүне совет кижилерге калбак болгаш хөй янзы эргелерни тыпсып турар. Ол дээрге чүнүң-даа мурнунда күш-ажыл кылыр улуг эргедир. Совет кижилериниң хөй кезиинге күш-ажыл хүн бүрүнүң амыдыралчы херээлели, мораль талазы-биле бедик хүлээлгези, совет ниитилелдиң мурнунга ыдыктыг хүлээлгези болур. Ооң көскү чижээн бистиң районда безин көрүп болур.

Районнуң улус ажыл-агыйының тус-тус адырларында ажылдап турар кижилерниң 46,7 хуузу, а 258 башкының 205-и херээженнер. Чоннуң амыдырал хандырылга, ниитиниң чемненилге черлеринге ажылдакчыларның 70 ажыг хуузу херээженнер.

Эрткен чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга олар идепкейлиг киришкен. Ыларгыя мал ажылының ишчилери чедишкиннинг ажылдаан. Ооң түңнелинде район эрткен чылын күрүнеге сүт, дүк садарының пландарын ажыр күүсеткеш, республиканың мал ажылының ажылдакчыларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, партия обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу, бирги чергениң дипломму-биле шаңнаткан. Аңаа херээженнерниң киирген үлүү улуг.

Ыларгыя эрткен тоску беш чылдың шалыпчыларының иштинде херээженнер хөй. Беш чылдың планныг онаалдаларын бежен ажыг херээженнер хуусаа бетинде күүсеткен. Оларның аразында «Тиилелге» колхозтуң саанчылары Н. Русских, А. Артемихина, Е. Шмырина, Ф. Вершинина, «Кызыл туг» совхозтуң саанчызы Н. Тарыма, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң саанчылары З. Адыя, О. Дамба, «Бурунгаар» совхозтуң бызаа кадарчызы А. Базыр, райнода хлеб быжырыкчылары А. Сухорослова, М. Попова, Г. Губская олар бар. Ындыг мурнакчылар өске-даа адырларда эвээш эвес.

Районнуң дыка хөй херээженнери боттарының шылгараңгай ажыл-ижи дээш чазактың орден болгаш медальдары-биле шаңнаткан. Оларның иштинде Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи, «Совет Тыва» совхозтуң хойжузу М. Намчал, «Коммунизмче орук» колхозтуң саанчызы Л. Орустуг, «Бүрен» совхозтуң саанчызы, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдың эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б. Сувак, «Ленинчи орук» совхозтуң саанчызы, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи О. Салчак оларга чоргаарланыр бис.

Районнуң херээженнериниң ортузунга хөй талалыг органикакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны чер-черде партия организацияларының удуртулгазы-биле 21 кезек черде тургустунган херээженнер чөвүлелдери чорудуп турар.

Эрткен тоску беш чылдың доозукчу чылында, херээженнерниң делегей чылында, херээженнер чөвүлелдериниң аразында организастаан социалистиг чарышка чамдык чөвүлелдер багай эвес киришкен. Херээженнерниң делегей чылында болган районнуң мурнакчы херээженнериниң слёдунга чарышты түңнеп, тиилекчилерге өртектиг белектерни, Хүндүлел бижиктерни тывыскан.

Херээженнерниң делегей чылында улус ажыл-агыйының тус-тус адырларынче херээженнерни мобилизастаар, келир үениң аныяк салгакчыларын кижизидеринге оларның ролюн бедидер, амыдырал-чурттадганың культурлуг деңнелин улам бедидер талазы-биле улуг ажылдарны «Совет Тыва» совхозта херээженнер чөвүлели (даргазы А. Мөнге), Кундустугда (даргазы Н. Фролова), райнода (З. Ногаева), харылзаа салбырында (Г. Баклакова), Белбейде (А. Доскаар) олар чорудуп келген. Үстүнде херээженнер чөвүлелдери өске хөй-нитти организациялары-биле кады чон ортузунга солун ажылдарны план ёзугаар чоруткан. Ыларгыя чер-черде көдээ клубтарның ажылдакчылары база, комсомол, профэвилел организациялары-биле кады чон ортузунга культура массалыг элээн ажылдарны кылган. Чаа ёзунуң чаңчылдары: кыпты үдээри, часты уткууру, паспортту тыпсыры, чаа төрүттүнген уругну бүрүткээри, шериигже аныяктарны үдээри, дайынның киржикчилери-биле ужуражылышкыннарны, күш-ажылдың хоочуннарынга тураскааткан кежээлерни организастаары чаңчыл болган. Районнуң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге бо чылын ниитизи-биле 500 ажыг херээженнер киржип, боттарының талантызын чонга көргүскен. Эрткен чылын чер-черге, ол ышкаш район төвүнге амданныг аъш-чемниң, бойдустуң хайыраларының, уран-шевер холдарның делгелгелерин солун организастап эрттирген.

Клубтарга, кызыл-булуңнарга, библиотекаларга, херээженнер чөвүлелдериниң булуңнарынга херээженнерниң делегей чылынга тураскаатан булуңнарны көскүзү-биле делгеп келген.

Ооң-биле кады херээженнер чөвүлелдериниң инициативазы-биле чон ортузунга 150 ажыг лекция, беседаны янзы-бүрү темаларга номчаан. Ооң иштинде «Уруглар кижизидилгезинге ог-бүлениң ролю», «Уруглар кижизидилгезинге ада-иелерниң юридиктиг харысалгазы», «Херээженнерниң күш-ажылын камгалаары», «Совет херээженнер коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары» — деп темалар чоннуң сонуургалын хаара туткан.

Уруглар кижизидилгезинге хамаарыштыр хөй-нитти организацияларының каттышкан район семинар-хуралы, Сарыг-Септиң Культура бажыңынга ада-иелерниң конференциязы солун болуп эрткен.

Бистиң ажыл-ишчи херээженнеривис боттарының төлептиг күш-ажылы-биле чурттуң экономиказын быжыглавышаан, сөөлгү үш чыл иштинде тайбың фондузунга киирген 9240 рубльдиң 3238-ин херээженнер чөвүлелдериниң инициативазы-биле чыып, тайбың фондузунуң агар сапынга шилчиткен.

Амгы үеде партияның XXV съездизиниң материалдарын чонга пропагандалаар талазы-биле ажылдарга херээженнер чөвүлелдери идепкейлиг киржип, лекция, беседаларны график ёзугаар организастап турар.

Партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле улуг сорулгалар хөй-нитти организацияларының мурнунда туруп турар. Ыларгыя херээженнерни ниитилелге ажыктыг ажыл-ишке ыяап-ла киириштирип, оларның ажылга мергежилин экижидери негеттинип турар. Амыдырал-чурттадганың культуразын бедидер, чурттап орар суурларын чаагайжыдар херекке оларның идепкейин улам-на көдүрер. Келир үениң салгалы — уруглар кижизидилгезинче кол кичээнгейни салып, школаларның болгаш школа назынынга четпээн уруглар албан черлериниң ажылын экижидеринге идепкейлиг киржири херээженнер чөвүлелдериниң хүлээлгези болур.

С. МААДЫ,

СЭКП Каа-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОФИЯ. Совет тудугжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Николай Злобинниң аргазын Болгарияда тудуг практиказында калбаа-биле шиңгээдип ап турар. Ол арганы нептередири-биле Тудуг болгаш архитектура министерствозу улуг ажылды чоруткан. Тускай курстарны организастаап, дуржулга солчурунуң талазы-биле он-он ужуражылышкыннарны эрттирген. Ам БУР-да совет чаартыкчының аргазы-биле 600 ажыг бригада ажылдап турар.

ГАВАНА. Ольгин хоорайның (Орьенте можу) чоогунда дерип тургузуп турар, тростник ажаап алыр «КТП-1» деп комбайннар үндүрер заводтуң тудуушкунун Кубада куба-совет найыралдың тудуу деп адап турар.

Заводтуң конвейеринден үнер машиналар чигир тростникти кезип турар муң-муң кижилерни ол чиик эвес күш-ажылдан хостаар болгаш оларны улус ажыл-агыйының өске адырларынче чорудар арганы бээр. Совет болгаш куба инженерлерниң кады тургусканы бедик бүдүрүкчүлүг «КТП-1» комбайннар Кубаның Компартиязының I съездизиниң салганы — чылда чигир бүдүрүлгезин 1980 чылда 8,7 миллион тонна чедирер дээн сорулганы шиитпирлээринге улуг салыышкынны киирер.

ВАРШАВА. Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң автотудугжулары амгы үениң автомобильдерин тургузарынга бир демниг кады ажылдап турар. Совет автозаводтардан ол акы-дуңма чуртче янзы-бүрү четчелел кезектерни, подшипниктерни, шилдерни, эжик тудаларын болгаш өске-даа чүүлдерни чорудуп турар. А ПУР-дан келген амортизаторларны, термостаттарны, электри дерившкинин хөй-хөй «Жигулилерге» салып турар.

Специализация болгаш кооперастаашкын ол кылыгларны хөй санныгны, бедик техниктиг деңнелге база эвээш чарыгдалдар-биле бүдүрүп үндүрериниң аргазын берип турар. Ийи чурттуң автотудугжуларының аразында ындыг кады ажылдажылга доктаамал калбарып турар.

УЛАН-БАТОР. Улусчу Моол тевениң баш санының талазы-биле делегейде кол черлерниң бирээзин ээлеп турар. Улус эрге-чагыргазының чылдарының дургузунда тевелерниң баш саны үш катап көвүдээн болгаш ам 600 муң ажып турар. Мал ажылының ол кончуг чугула адыры эъттен болгаш хоолулуг сүттен аңгыда, бедик шынарлыг дүктү — республикага белеткеп турар бүгү дүктүң бештиң бир кезиин хирезин берип турар. Кадыг-дошкун агаар-бойдустуг Гобиниң байдалдарынга азырал херегленес болгаш шыдамык ол малды чүък транспортунга калбаа-биле ажыглап турар.

(СЭТА).

БКП-НИҢ ПОЛИТИКАЗЫН БҮРҮНҮ-БИЛЕ ДЕТКЭЭН

СОФИЯ. БТА агентилелдиң тайылбырлакчызы Г. Готевтиң дамчыдып турары болза: Чоокта чаа Болгарияның 28 округунга болгаш София хоорайга болуп эрткен партияның отчёт-соңгуддалыг конференциялары БКП-ниң чоокшулап олурар XI съездизинге белеткелдиң чугула үе-чадазы болган.

Болгарияның барык-ла 800 муң коммунистериниң төлээлекчилери парторганизацияларның ажыл-чорудулгазын марксисчи-ленинчи принциптери-биле болгаш негелделиг-биле хандыр анализтеп, сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң эң чугула айтырыгларын чугаалажып көрген. Округтарның партконференциялары бедик идей-политиктиг деңнелге, коммунистерниң чогаадыкчы идепкейлиг чоруунуң байдалынга болуп эрткилээн.

Болгарияның Компартиязының конференцияларының ажылынга СЭКП-ниң төөгүлүг XXV съездизи канчаар-даа аажок улуг салдарны чедирген. Ооң шиитпирлери, съездиге эш Л. И. Брежневтиң илеткели БКП-ниң партконференцияларының киржикчилеринге сорук киирикчи үлегер-чижек болган.

Алдыгы беш чылда Болгарияның улус ажыл-агыйының бүгү таалалыг көдүрлүүшкүнү, бо беш чылда чурттуң мурнунда салдынып турар улуг сорулгалар БКП-ниң ленинчи политиказының, экономиканы интенсификастаарынче, күш-ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринче ооң угланыышкынының шынныының дугайын херечилеп турар дээрзин делегаттар боттарының саналдарынга онзалап демдеглеп турган. БУР-нуң ССРЭ-биле бүгү талалыг харылзаалары, социалистиг өске-даа акы-дуңма чурттар-биле ЭДЧ-ниң хемчээлдеринге интеграцияны улам ыңай хөгжүдери ол сорулгаларны шиитпирлээринге чугула черни ээлеп турар.

Социалистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле адырларынга болгар ажылчы чоннарның чедиишкиннерин конференцияларга округ бүрүзүнүң амыдыралының тодаргай чижектеринден көргүзүп турган. Ыларгыя 1975 чылда БУР-нуң национал орулгазы 1970 чыл-биле деңнээрге 46 хуу, чоннуң кижи санынга онаажтыр херек кырында боттуг орулгалар 32,4 хуу өскенин, 242 муң чаагайжыттынган квартираларны туткаңын саналдарга демдеглээн.

Бүгү чуртка, болгар ниитилелдиң бүгү-ле бөлүктериниң ортузунга улуг идеологтуг ажылды БКП чорудуп турар. Бүгү идеологтуг ажылдың үндезини — партийжи чоруктуң, патриотизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң ёзузунга, Совет Эвилели-биле найыралдың база чаңгыс эптиң ёзузунга ажылчы чоннарны кижизидери деп, конференцияларга демдеглээн. Буржуаз идеологияга, ревизионизмге удур, маоизмге удур демисел идеология талазы-биле эң чугула сорулгаларның бирээзи болуп келген болгаш ындыг болуп артып-даа турар дээрзинге делегаттар база-ла чаңгыс эп-сеткилдиг болган.

Болгар улустуң мурнунга партияның салып турары чаа сорук киирикчи сорулгаларны округтар конференцияларының делегаттары боттарының партия организацияларының өмүнээзинден бүрүнү-биле деткип турарын илергейлээн.

ТӨӨГҮЛҮГ УЛУГ БОЛУУШКУН

РИМ. (СЭТА). Израильдиң Компартиязының ТК-зы Израильге болуп эрткен пленумунга СЭКП-ниң XXV съездизинге чораан делегациязының ажыл-чорудулгазын чүүдүг деп көрген.

СЭКП-ниң XXV съездизи болза совет улустуң болгаш тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш демисежип турар делегейниң бүгү-ле улустарының амыдыралынга төөгүлүг улуг болуушкун болган деп, ИКП ТК-ның пленумунуң хүлээп алганы, СЭКП-ниң XXV съездизиниң дугайында резолюцияда чугаалап турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның мерген угааннг ленинчи политиказы болгаш ажыл-чорудулгазы делегейге күштерниң деңзигүүрүн социализмге ажыктыг кылдыр өскертириниң херээнге, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны быжыглаарының херээнге шиитпирлиг салыышкынны киирген деп резолюцияда демдеглеп турар.

Капитализмниң экономиктиг болгаш ниити кризизи чидигленип турарының үезинде ССРЭ-ниң чедиишкиннери социалистиг системаның артык күштүг чоруун тодаргайы-биле көргүзүп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге улам ыңай хөгжүткен Тайбың программазы бүгү кижи төрелгетенге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ол программаны амыдыралга боттандырар чорук бүгү делегейге тайбыңның херээн улам-на улуу-биле быжыглаар деп, ИКП ТК-зы демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүк дугайында айтырыгның талазы-биле Л. И. Брежневтиң илеткелинде илдип үндүрген чүүлдер ол девискээрниң бүгү улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп, бүгү улустарның болгаш күрүнелерниң эргелерин, ооң иштинде Палестинаның араб улузунуң тускай күрүнезин тургузар эргезин хүндүлээрин хандырып турар деп резолюцияда демдеглеп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге илереттинген пролетарлы интернационализмниң ёзузун, национал болгаш социал хосталыышкын дээш демисежип турар улустарга Совет Эвилелиниң дузаламчы көргүзериниң сагыш-сеткил каттыштырылгазын илергейлээнин ИКП ТК-гы демдеглээн.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниң чаңгыс эвин быжыглаарының херээнге, бүгү-ле антиимпериалистиг күштерниң чаңгыс эвиниң херээнге СЭКП-ниң XXV съездизи улуг салыышкынны киирген. Делегейниң бүгү-ле революстуг күштериниң авангардында чоруп турар СЭКП-биле чаңчыл болган найыралдың харылзааларын база кады ажылдажылганы калбартыр болгаш хапыладыр дээш ИКП моон соңгаар-даа бүгү күштерин салыр деп резолюцияның түңнелинде чугаалап турар.

ЧАВЫРЛЫЫШКЫННЫҢ ПОЛИТИКАЗЫН ДЕТКЭЭН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Совет-американ харылзааларны экижидерин, делегейниң эң улуг ийи чуртунуң аразынга кады ажылдажылганы хөгжүдерин сенатор Р. Кларк деткип турар.

Кол эчис сорулганы — ядролуг дайынны болдурбазын чүгле дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының, чугаалажыышкыннарның болгаш кады ажылдажылганың дузазы-биле чедип ап болур деп, ол медеглээн. Америк улус ук тактиканы деткип турарын ол онзалап демдеглээн.

Дүшкүүрлүг чорукту кошкадыры дээрге совет ниитилел биле америк системаның аразында ылгалдарны чайладыр дээни ол эвес-тир деп, сенатор демдеглээн. Ынчалзажок Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганың алыс ёзузу ядролуг дайынны болдурбазының херээнге ук дайынның айыылын бичеледиринге идигни берип турар. Амгы үеде мөөңнеттинген чепсек дээрге бистиң чурттарывыстың кайызын-даа хөй катап узуткан чок кылырынга четчир ол хире хөй болуп турар. Эндере чепсегленниишкинни үргүлчүлээр чорук чүгле канчаар-даа аажок улуг чарыгдалдарны болдуруп турар эвес, харын делегейниң дүшкүүрлүг чоруун күштелдирип турар деп, Р. Кларк медеглээн.

Сенаторнуң бодалы-биле алырга, экономика, политика болгаш өске-даа талаларга совет-американ кады ажылдажылганы калбартыры кайы-кайызынга ажыкты бээри чигзиниг чок.

Ийи партиядан АКШ-тың президентизиниң албан-хүлээлгезинге кирерин кордап турар чамдык кижилер политика талазы-биле ат-алдар чедип алырынга ыңангаш, совет-американ харылзааларның экижииринин чорудулгазынче халдап турары-биле холбаштыр болунуп хараадаашкынып Р. Кларк илергейлээн.

Р. Кларктың медеглели болза ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларны чогумчалыг болдурарының политиказы конгресстен деткимчеге таваржып турарының база бир херечилели-дир. Сенатка санал-онал солчуушкуннарының чорудулгазында конгресстиң дыка хөй көскү ажылдакчылары, оон иштинде сенатта демократтыг хөй кезиктиң баштыңы М. Мэнсфилд, даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязының даргазы Дж. Спаркмэн, сенаторлар Э. Кеннеди, Ч. Перси болгаш өскелер-даа ындыг политика дээш туржуп турарын илергейлээни билдингир болгай.

БӨГҮН ХАНОЙДА

ХАНОЙ—Вьетнамның эң улуг үлетпүрлүг төвү. Мында 180 ажыг заводтар, фабрикалар, электростанциялар, мастерскалар, 350 хире бүдүрүлге кооперативтери бар. Кызыл хемде хоорайның ажылчын аңгызы 120 муң ажыг кижи болуп турар.

ЧУРУКТАРДА: үрелгеп бажыңнар орнунга катап тургузуушкун чылдарында өзүп үнген чаа бажыңнар; «Чаңгыс эп» парыгында.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Дыңнадыгны чугаалашкан

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-нун Сейминге болгаш воеводстволарның улус чөвүлелдеринге марттың 21-де болуп эрткен соңгуддаларның чорудулгазының дугайында дыңнадыгны ПКАП ТК-ның Политбюрозу бодунуң хуралынга чугаалажып көрген.

Соңгуддаларга бүгү-нити киржилге болза улустуң чаңгыс эвиниң фронтузунуң программазын база кандидаттарын бүгү польша улустуң деткээниниң херечилели, чоннуң мораль-политиктиг чаңгыс эвиниң болгаш ханы патриотизминиң, а ол ышкаш VII съездиге Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының төлевилээни, Польшаның улам ыңайгы социалистиг хөгжүлдезиниң программазын амыдыралга боттандырарын үргүлчүлээринге шиитпирлиг илерээшкини болур деп, ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң доктаалында чугаалап турар.

ПУР-нун Сейминиң чаа чыылдазының бирги сессиязынга белеткел-биле холбашкан сорулгаларны ПКАП ТК-ның Политбюрозу база чугаалажып көрген.

СОЦИАЛИСТИГ УГ-ШИГ ӨСКЕРЛИШ ЧОК

АЛЖИР. (СЭТА). Алжирниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы Х. Бумедьен Константина хоорайга феллахтарның болгаш студентилерниң мурнунга чүве чугаалааш, алжир революцияның организастыг үндезиннерин, ооң улам ыңай хөгжүлдезиниң идеологтуг база социал-экономиктиг принциптерин тодаргайлап турар национал хартияның — программныг политиктиг документиниң төлевилелин калбаа-биле чугаалажып көөрү апрельде эгелээр деп медеглээн. Хартияның кол чүүлдери Алжирниң социалистиг уг-шииниң шимчеш дивес чоруунга үндезилеттиниин турар деп, Х. Бумедьен демдеглээн.

Феллахтарның, ажылчыннарның, аныяктарның, революстуг интеллигенцияның болгаш солдаттарның аразында эвилелди быжыглаарының чугулазын алжир күрүнениң баштыңы онзалап демдеглээн. Массаларның политиктиг медерелиниң деңнелин улам ыңай бедидери эргежок чугула, «ол болза социалистиг революцияның чөлеңгиижи болгаш магадылалы болур» деп ол айыткан.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле эң чугула сорулгаларның бирээзи болза көдээ ажыл-агый бүдүрүүшкүнүнүң хемчээлин улам ыңай көвүдедири дээш демисел болур деп, Х. Бумедьен медеглээн. Алжир көдээзиниң хожудангай чоруунуң уржуктарын туюлунга чедир ажып эртери эргежок чугула деп ол айыткан.

БАШТАЙГЫ АШТЫРЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ам АКШ-та үргүлчүлеп турар «эге соңгуддалар» деп адаар соңгуддаларга катап соңгуларын чедип алырын оралдажып турар президент Дж. Форд баштайгы аштырыышкынга таваржыкан. Соңгу Каролина штатка ону дээш республикачыларның чүгле 46 хуузу бадылаашкынын берген. Ооң адаанажыкчызы, Калифорния штаттың губернатору турган Р. Рейган баштайгы медээлер-биле алырга, бадылаашкыннарның 54 хуузун алган. Ооң мурнунда Дж. Форд беш штатка болуп эрткен соңгуддаларга тиилеп үнген.

Демократтардан бирги черни Джорджия штаттың губернатору турган Дж. Картер ээлеп, бадылаашкыннарның 54 хуузун алган. Ооң соонда Алабама штаттың губернатору Дж. Уоллес — 35 хуузу алган. Сенатор Г. Джексон бадылаашкыннарның доңгүп-ле 4 хуузун алган.

Каттышкан Штаттарда «эге соңгуддалар» болза улуг капиталдың ийи партиязындан ноябрьның эгезинде болур соңгуддаларга президентиниң албан-дужаалынга кирерин семеп турарларның бир янзы хыналдазы болуп турар.

Чаңгыс эптиң болгаш сагыш-сеткил каттыштырылгазының байдалынга

МАПУТУ. (СЭТА). Португалияның Коммунистиг партиязы (ПКП) биле Мозамбиктиң хосталыышкын фронтузунун (ФРЕЛИМО) аразында тургустунган акы-дуңмалыышкы сагыш-сеткил каттыштырылгазының база чаңгыс эптиң харылзаалары пролетарлы интернационализмниң принциптериниң үндезининге хөгжүүр болгаш быжыгар апаар. ПКП-ниң Чиңгине секретары А. Куньялга баштаткан ПКП-ниң делегациязының Мозамбик Улус Республиказынга албанның аян-чоруу доозулганының соонда ында парлап үндүрген дыңнадыгда ол дугайын чугаалап турар.

Чугаалажыышкыннарның чорудулгазында ФРЕЛИМО-нуң болгаш ПКП-ниң делегациялары хамаарышпас Мозамбикте чедиишкиннинг чоруп турар революстуг чаартылгаларның чорудулгазын, Родезияның расисчи ёзу-чурумунга хамаарыштыр республиканың чазааның шиитпирлиг хемчеглерин сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн деп дыңнадыгда чугаалап турар. Зимбабвениң, Намибияның, Мурнуу-Африка Республиканың болгаш ол диптиң өске-даа чурттарының колониализмни, расизмни база апартеидтиң ёзу-чурумнарын узуткаары дээш туржуп турар улустарының өзүп турар демиселинге деткимчени документиде илергейлээн.

Ангола Улус Республиканың империалистиг интервенцияга удур чөптүг демиселин деткип турарының дугайын ФРЕЛИМО биле ПКП медеглээн болгаш мурнуу-африка шериглерни АУР-дан доп-дораан чугаа чокка үндүрерин негээн.

АЖЫКТЫГ СЕМИНАР

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң инициативазы-биле «Кара-Хөл» колхозтуң пропагандистериниң, агитаторларының, политинформаторларының семинарын организастап эрттирген. Аңаа СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын чонга таныштырып турарының айтырыгларын чугаалашкан. Бо талазы-биле методиктиг сүмелерни СЭКП райкомунуң секретары И. У. Успуң, партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы С. Хертек, ВЛКСМ райкомунуң секретары С. Демдек олар семинарның киржикчилеринге бергеннер.

«Кара-Хөл» колхозта партком секретары А. Адыгбай партияның XXV съездизиниң материалдарын бүгү колхозчуларга таныштырары-биле колхозтуң пропагандистери, агитаторлары болгаш политинформаторлары тускай тургускан график ёзугаар лекцияларны номчуп, беседаларны чорудуп эгелээнин дыңнаткан.

Семинар солун болгаш ажыктыг болган.

Б. КУЖУГЕТ.

ЧЕЛЭЭШ

БАШТАЙГЫ ТЫВА ШИИЛЕР

Ол үени ам сактырга солунчуг-даа, каттырынчыг-даа! Тодаргайлаарга, «театр», «артист» «танцы», «оркестр» дээн ышкаш сөстерни дөртен чыл мурнунда тыва кижи барык дыңнавайн чораан чүве-ле болгай. Ынчан, ТАР үезинде, ССРЭ-ниң элчин чериниң чанынга совет хамаатыларның клуву деп адап турганы — «орус ойнаар бажыңны» чоп аажок магадаар турган. Ол клубтуң тыва театрның төрүттүнүп тургустунарынга улуг ужур-дузалыг болганынга сеткилимден өөрүп, үргүлчү бодап чоруур мен.

Ол-ла чылдарда Кызылдың тыва школазынга бичии клубчугаш ажыттынган. Аңаа күжүвүс шенеп, шии тургузарының аргаларын дилеп эгелээн бис. Шии үндүрер дээн болзувусса, тус-тус рольдарны хуваажып дугурушкаш, клубтуң сценазынга олурупкаш, кымдан чүнү айтыра-дыр, ону бодунуң туралааны-биле харылаар турду. Хөй кезиинде-ле чугаа-домак хөлүн эрттир узааш туруптар, чамдыкта харыын харылаар чүве тыппайн, кижиниң ийи караа борбаңайнып, ыыт-даажы чиде берген олуруп-даа бээр турдувус.

Тыва бижик тывылганы-биле холбаштыр, ылаңгыя 1932—1935 чылдарда баштайгы тыва шиилер кончуг шапкын бижиттинип эгелээн. Оларның эгези — А. Пальмбахтың «Чутту утпаалыңар» деп шиизи болган. Ону ол боду бижээн. Ооң соон дарый В. Көк-оолдуң «Чалым-Хая», «Ынакшыл», «Кажыккай», «Эки хүн», «Хайыран-бот», «Маны-Кара»; С. Токаның «Узун-Кара, Семис-Кара»; С. Сарыг-оолдуң «Ие көрбээнин кые көөр» болгаш «Хаан хоойлузу», ол ышкаш «Чиртек Демчи», «Кулугуруң мегелээр эвес» дээн ышкаш шиилерни чоңга көргүзүп, бараалгадып эгелээн бис.

1936 чылдың январь айдан эгелеп, Кызылдың каттышкан школазының чанынга «Уран театр» сургуулунга баштайгы он кижини өөредип эгелээн. Ол-ла чылын А. С. Пушкинниң шүлүктерин болгаш Треневтуң «Любовь Яровая» деп шиизин тыва дылга очулдурган чорук театрның-даа тургустунарынга, драматургияның-даа хөгжүүрүнге улуг идиглиг болган. С. Тока, С. Пюрбю, С. Сарыг-оол, Б. Хөвеңмей, О. Саган-оол, В. Көк-оол болгаш өске-даа тыва чогаалчылар театр-биле деңге өзүп, профессионал мергежил, чогаадыкчы дуржулганы алганнар. База ол ышкаш хоорайның албан-хаакчылары театр ажылынга массалыы-биле киржип, боттары-ла артистеп турган. М. Момбужай, А. Чымба, Х. Анчимаа, М. Кызыл-оол, Х. Базыр-Сат, О. Полат, М. Охемчик дээш оон-даа өскелер шии, концерттерге киржип, ойнап турганнар.

М. МУНЗУК,
РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

ЧУРУКТАРДА: театрга аңгы-аңгы чылдарда тургускан шиилерден көргүзүглер.
Мустай Каримниң «Ай туттурган дүне» деп шиизинден көргүзүг. Адаанда чурукта Мольерниң «Тартюф» деп шиизинден көргүзүг. Оң талакы көргүзүгде — К. Симоновтуң «Орус кижилер» деп шиизи.

Тываның хөгжүм-шии театрының 40 чылы

КЕЗЭЭДЕ МЫНДЫГ

(Репортаж)

Сөөлгү медээ. Көрүкчүлер, ары өө дег, чингейнип хөлзевишаан, олуттарын ээлепкен. Чырык чоорту өшкен. Оркестр увентюраны ойнавышаан, көрүкчүнү дараазында көргүзүгже чайгаар-ла эдерти бээр. Көжеге ажыттынган. Шиинде маадырларның онзагай амыдыралы-биле таныжылга эгелээн. Шии солун болза, артистерниң оюну сагыш-сеткилди хайныктырып турар болза, көрүкчү оларның-биле кады өөрүп, хөглеп, чок болза муңгарап, хоралап-даа олурар...

Театрга чаа шиини көрүп олура, ону кымнар канчаар белеткеп тургусканын көрүкчү кайын эки билир деп аан. Көрүкчүнүн ону сонуургаап херээ-даа чок. Бир тээ театрда келген кижи болганда уран чүүл-биле таныжып, ону магадаазын.

Эргим номчукчулар болгаш көрүкчүлер, бөгүн, театрның юбилейиниң хүнүнде, бистиң коллективтиң бир хүнүнүң дугайын силерге, каксы-даа бол, таныштырар бодадым.

Директорнуң кабинеди. Кол режиссёр неделя бүрүзүнүң кыска хуралынга режиссёр коллегиязын чыып келген. Маңаа кымның чүнү кылып турарын, чаа шииниң белеткелиниң кайы хире апарганын илеткеп дыңнаткан. Театр неделязын эрттирген соонда орус болгаш тыва бөлүктер чайгы үеде көрүкчүлерге бараалгадыр чаа шиилерни белеткеп кириптерин билип алдывыс. Н. В. Гогольдуң «Ревизор» болгаш Гаджибековтуң «Аршин-мал-алан» деп шиилериниң рольдарын хуваараан, режиссёрлары база чурукчулары билдингир. Иван Григорьевич Мининиң удуртуп турары оркестр Аршин-мал-аланның музыкалыг репетицияларын бөгүн-даа эгелээринге белен. Орус бөлүк-биле чүнү кылырын кол режиссёр ам-даа эки тодаратпаан. Ийи шии алыр бе азы шупту бөлүкке чаңгысты шиилир бе?

Таптыг-ла ынчан телефон дагжай берди. Хоорайлар аразының телефон медээзи-дир деп билип олур бис. Театрның директорунуң хүлээлгезин күүседип турар Андрей Беганевич Сагдыны телефонда келдирткен «Инчеек» деп шииниң бригадири мынча деп медээлээн: «Эки чор бис. Шииниң көргүзүүү эки эртип тур». Андрей Беганевичиниң арын-шырайында ол бүгү тодаргай чуруттунуп тур.

«Ийи өң» болгаш «Үр манаткан» деп ийи шии база гастрольда. Максим Мунзукка удурткан концерт бригадазы агаар баксырааш, Тожудан арай боорда ээп келген.

Амыдырал дээрге черле мындыг-ла болгай. Кым-бир артист аарый берген болза, ооң орнунга кижи киирер азы бригада ону манааш олуруптар...

Директорнуң кабинединге ажыл-херек ужун келген кижилер-ле хөй. Реквизит цехиниң эргелекчизи Лидия Петровна Попова хөлзээн байдалдыг келгеш, чугаалай-дыр: «Аянныг дериг-херексел аймаа чегей. Чазаныр чериниң ажылдакчызы бо айтырыгны шала эскербейн-дир». Ам канчаарыл? Мебель фабриказынга чаа дериг-херекселдерни кылдыртыр боор шиитпирледи.

— Цехтер аайы-биле чүнү кылыры билдингир, ынчангаш 15 хонук дургузунда Москва чоруур апардым — деп, Василий Семёнович Митряшкин А. Б. Сагдыга дыңнатты. Театрның тургузулга кезээн харылап турар В. С. Митряшкин Москваже курска өөренири-биле чорупкан.

Улуг режиссёр Абакан болгаш Красноярск хоорайларже чайгы гастрольдар дугайын чугаалажыры-биле чоруткан. Ырлаар, танцылаар аныяк артист таварылза, бисче чалап эккээринге база белен кижи. Бистиң чамдык аныяк артистеривис эрткен чылдың төнчүзүнде, бо чылдың эгезинде авалар болгулаан. Оларның орнунга ажылдаар кижилер база херек апарган.

Театрның литература кезээн харылап турар болгаш чаа шиилер эккелген авторлар-биле бо-ла ужуражыр, чугаалажыр апаар кижи мен. Ол-ла хүн мындыг каттырынчыг таварылга болган дивес силер бе. А. Вампиловтуң «Провинция анекдоттары» деп шиизин номчудары-биле бир артист эккелген. Номчуп көөрүмге черле эки шии болду. Киржикчилери база эвээш. Репертуарга таарыжып болур хире. Ук шииниң болуун дилээш тып чадаштым. Ынчангаш ону дужуруп бижидерин кол режиссёр дааскан. Шиилиг номну демги артизивис кымга-даа бериксевес болду. Ону арай боорда, дилеп, чаңнып тура, эгидип алдым. «Провинция анекдоттары» деп шии ам театрның портфелинде кирген...

Директор кабинединден ырак эвесте даараныр машиналар шылыредир дагжаан. Шак мында, хензиг өрээлчигеште, аңгы-аңгы үелерниң хептерин даарап турар. Чырып турган каастап даараан ак, ногаан, сарыг, өкпең дээш өске-даа өң-баазын платьелерни ханада аскылаан. XIX вектиң торгу каасталга платьелерни театрның даараныкчылары белеткеп кылып турары бо. Костюм цехиниң эргелекчизи Софья Дүктүгооловна Чимит чаа шиинге хереглеттиннер хеп-сыпны чурукчунуң эскизтерин барымдаалап тургаш, янзы-бүрү пөстерни тыпкаш, даараныкчыларга хүлээдип бээр. Чамдыкта эрги хептерни база эде даарап алгылаар бис.

Ооң кожазында өрээлде Бүгү-российниң театр ниитилелиниң салбыры бар. Оон улус үзүлбес. Бистиң театрның культура амыдыралының база бир төвү ол-ла болгай. Ниитилелдиң харысаалгалыг секретары Валентина Владимировна Оскал-оол театрның 40 чылының дугайында лекция номчуурунуң путёвказын бир артиске бербишаан, кайын чүнү алырын сүмеледи. Чаа шиини тургузар режиссёрга херектиг материалды база белеткеп каан болду.

Балет бөлүүнүң өрээлинде белеткел база чоруп тур. Хоочун артист З. Н. Голубева аныяк артист Нина Бершанскаяны айтып өөреткен. Дагдыныкчы-хоочун юбказының эдээн салаалары-биле көдүре аарак туткаш, польканы канчаар тевери, ооң шимчээшкиннерин көргүзүп, коргуушкунну, тоомча чок сеткилди, эвилең чымчак чорукту, хүннээшкинниң канчаар илерелирин Нинага көргүскен тур. Арын-шырайы долбаннадып кыза берген, шилгедек дурт-сынныг аныяк кыс хоочунунуң өөредиин кичээнгейлиг көрүп, билип алган.

Балет өрээлиниң дужунда база бир өрээлден үн хыннааны, ыры өөренгени дыңналып келди. Театрның артизи Барынмаа Дадар-биле концертмейстер С. А. Калининаның кичээлдеп турары ол.

«Аршин-мал-алан» деп шиинге ол аныяк кыстың арийзын күүседир.

Эскерип көрдүнер бе, театрның көжегези ажыттынып, көрүкчүлерге чаа шии бүрүзүн бараалгадырынга бүдүн коллективтиң кайы хире сагыш човаа, күжү, чүткүлү негеттинер-дир. Эрткен 40 чылдар дургузунда үргүлчү-ле ынчаар ажылдап келдивис.

М. РАМАЗАНОВА,
Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

САГЫШ-СЕТКИЛГЕ ЧООК

А. Н. Островский аттыг театр институдунуң тыва студиязының студентилери бистер Лениниң улуг хоорайының делгем, хөңү кудумчулары-биле базып эртип турганывыстан бээр үр болган бе? Театр уран чүүлүнүң кайгамчык мастерлери Жуковский болгаш Ян дээш өске-даа сургакчыларга өөренип турганывыстан бээр үр үе эрткен бе? Оон бээр ам 21 чыл болган-дыр.

1955 чылдан бээр Тываның хөгжүм-шии театрынга ажылдап тура, төрээн Тывавысты та чеже катап эргий кезээн улус бис. Сүт-Хөлде болгаш Мөңгүн-Тайгада, Тере-Хөлде болгаш Тожуда көрүкчүлерге шиилерни, концерттерни бараалгадып турар бис. Оларга Шиллерниң болгаш Шекспирниң, С. Тока, В. Көк-оол, О. Саган-оол, С. Пюрбю болгаш К. Кудажының хөй-хөй шиилерин көргүзүп турдувус.

Театрның сценазынга эрткен чылдарда эвээш эвес овур-хевирлерни тургускан мен. Кандыг-даа рольду тургузарда билиг-мергежилди долуу-биле ажыглаар, күзел-чүткүлдү илередир апаар. Ойнап турар маадырыңның амыдыралын, ооң салымчолун көрүкчүге шын чедирер дээш, шынап-ла сеткил-чүректиң ханызындан ажылдаар, ойнап күүседир чүве болгай.

Чамдыкта таарымча чок күүселделер тургулай бергилээр. Ынчан сагыш-сеткилге эпчок, көрүкчү база оон таалал албас. Рольдарымны бодаарымга меңээ эң-не чоок, ажытөлүм дег сагындырар. Оларның-биле кезээде кады чурттап чоруур сен. Олар кижиниң сагыш-сеткилинге чоок.

Ынчан 1956 чыл чүве. Лавреневтиң «Бустуушкун» деп шиизинге революцияның херээнге бердинген Годунуң овур-хевирин тургузар аас-кежиктиг болган мен. Ооң дугайын бодум-биле дөмей билир мен. «Ай туттурган дүне», «Италияның човулаңы» деп шиилерде ойнаан рольдарым меңээ эргим. Моон соңгаар-даа хөй чаа, солун овур-хевирлерни тургузар апаар бис, планнар, перспективалар улуг. Чүге дээрге төрээн театрывыс чаа-ла дөртен харлап турар ышкажыл.

Ч. МОРТАЙ-ООЛ,
артист.

ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ БОЛУҢАР

Республиканың кайы-даа булуңунда ажылдап, чурттап турар колхозчулар, ажылчыннар болгаш черле шупту кижилер бистиң ынак театрывыстың артистерниң аалдап келирин кажан-даа манап турар. Шагның кандыг-даа үезинде олар биске келгеш, чаа шиилерин, оюн көргүзүглерин бараалгаткаш баар ышкажык.

Театрывыстың шиилери-даа, артистерниң мергежили-даа көзүлдүр-ле чаартынып, сайзырап олурар-дыр. Аңаа кым өөрүвес боор. Театрның артистери ам харын киноларга-даа ойнап турар болу бергенин кижи магадаар. Чаа театрның тудуу кажан доостур ирги, ону кылып аптар болза, мырыңай тергиин-не боор.

40 харлап турар хөгжүм-шии театрының чогаадыкчы коллективинге көдээниң чүс-чүс көрүкчүлериниң өмүнээзинден чедиишкиннерлиг болурун күзедим.

С. ОЙДУП,
пенсионер.
Чөөн-Хемчик район.

БАЗА КАТАП УЖУРАЖЫР БИС

Таптыг-ла 25 чыл дургузунда хөгжүм-шии театрының чогаадыкчы коллективи-биле кады ажылдап келгенимни сактыры, ылаңгыя бөгүн онза өөрүнчүг-дүр. Чаа шиилерни тургузуп, чогаадыкчы дилээшкиннерни чежени кылбаан дээр. Эчис сорулганы чедип алырынга киржикчи бүрүзү — артист, чурукчу, бутафор, режиссёр бодунуң улуг-хуузун киирер болгай. Чүгле ооң ачызында чаа шииге көрүкчүлер-даа, тургузукчулар-даа өөрүүр.

Тыва артистер-биле сценага баштайгы ужуражылгам дүүн чаа болган ышкаш сагындырар-дыр. Оон бээр ам 25 чыл эрткен ышкажыл. Ынчаардагы Виктор Чөк-оол, Любовь Севилбаа, Олег Намдараа, Кара-кыс болгаш Максим Мунзуктар, Алексей Чыргал-оол, Борис Бады-Сагаан ышкаш арга-мергежилдиг артистер-биле кады ажылдаар аас-кежиктиг болган мен. Шак ынчан, театрның кол режиссёру тура, бодумнуң баштайгы тургузар шиимге орус классиканың алдын эртинези — Н. В. Гогольдуң «Ревизору» шилип алдынган. Ук чогаалдың боду-биле ханы танышкан бис. Монологтарны, диалогтарны орус дылга номчуп турдувус. Эпоханың социал-амыдырал байдалын, маадырларның онзагайын тодаргай билип алырынга ол ужур-дузалыг болган. Ынчангаш артистерниң «Ревизорну» ойнап күүсеткени кончуг эки, тыва шии-биле дөмей болган.

Чээрби беш чыл бурунгаар, марттың ортан үезинде, шииниң баштайгы көргүзүүү эрткен. Театрда көрүкчүлер чыглып келген. Ындазында хөлзээшкинниң кончуг. Шии-даа эгелээн, артистер эки ойнап турганнар. Харалаан, көргүзүгнүң эң-не түлүк кезээнге, чырык өже берген. Чырын үр-ле хыппаан. Хөлзей берген бис. Ынчалза-даа көрүкчүлерден кым-даа чорбаан. Чаа шиини өөрүшкү-биле хүлээп алган.

Ам удавас бистиң театрның үш салгалының киржилгези-биле «Ревизорну» база катап тургузарын меңээ дааскан. «Ревизор»-биле чогаадыкчы ужуражылганы четтикпейн манап тур бис.

И. ЗАБРОДИН,
РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

ТЕАТР МЭЭҢ АМЫДЫРАЛЫМДА

Бодум хуумда кажан-бир шагда шии чогаалдары бижий бээр боор мен деп черле сеткивейн чораан мен. Аңаа бодаарга, кыска шүлүктерни школачы чылдарымда-ла бүдүү шенеттинип турганымны ам сакты-дыр мен. Ында кижи кайгаар онза чүү боор. Ол дээрге кижи бүрүзүн таварып эртер «урутлар аарыы» ышкажыл. Ынчалза-даа кижиниң бүгү назынында ести арттырып каар «сылдантылар» база турар болганы ол-дур.

Элээн каш чогаалдарны бижип, шүлүктер чыындызы-даа үндүрүп алганымда, Кызылдың башкы институдунга өөренип турган мен. Ынчан факультеттер аразынга боттывыңгыр уран чүүл көрүлдези эгелээн. Бистер база белеткенип эгелээн бис. Ыр, шүлүк, танцы бар. Чүгле шии чок. Өөрүмнүң ойнаксаары база аажок. Ол чирикти дуглап алыр болзувусса, бирги эвес-даа бол, шаңналдыг черже үнеривис албан хире. Эң ылаңгыя шииниң автору боттарывыстың иштинден сут болза аан.

Өөрүм мени албадааш турупкан. Ам канчаар факультеттиң адын база кончуг, эш-өөрнүң идегели база кончуг, муңгаш кирипкен мен. Эң баштайгы «Эндээ тапаан» деп чаңгыс көжегелиг шиим ынчан божуттунган чүве. Түңнелинде ол уран чүүл көрүлдезинге факультет-даа мактаттырган, шии-даа багай эвес болган.

Мындыг аянзы-биле «албадаткаш эмчи болган» дээн ышкаш, «албадаткаш драматург» апарган мен.

«Эндээ тапаанымның» оруу ооң-биле төнүп кагбаан. Ону өске черлерге, эң баштай «Шын» солуннуң уран чүүл коллективи ойнаан. Оон эгелээш районнарже кокпа база тыпты берген. Бо базым мени аажок сорук киирген. Ынчан ам-на шии чогаалының дугайын бодап чоруур апарган мен. Ынчалза-даа ёзулуг улуг шиилер бижиирин ооң соонда он беш чыл хире үр үе эрткенде, шенеп эгелээн мен. Ол үениң дургузунда «балды чидиттинип», «кадыыр шалыттынып» чораан чүве боор оң.

Ам бодап чорууруумга, мээң шии чогаалымче киреринге буянныг сылдыстар база оруумну чырыдып чораан-дыр.

Үжен чылдарда удур чогаадып ойнаар шиини эң баштай-ла көөр аас-кежиктиг болган мен. Ынчан дыка бичии деп-дуң билир турган мен. Ийи-Талга Май чыскаалы болган. Аът чарыштырган. мөге хүрештирген соонда, шии көөр деп чарлал тарай берген. Хамык араттар суму төвүнүң кара чаңгыс бичии бажыңы «Улаан-булуңнуң» эжиинде чер кырынга чөвүрт кылдыр олургулапкан. Чамдык улус чыылганнарның артынга аъттарының кырынга олургулааш, чартык дээрбектей тургулаптар...

Ооң соонда бижиттинген шиилерни Шагаан-Арыгга өөренип турган көрген мен. Ынчан база-ла солун таварылгалар боор тургулаан. Ынчан клубка совет партизаннарның немец-фашистиг эжекчилерге удур демиселин көргүскен шии болган. Немец офицерлерниң ролюн клуб эргелекчизи Көк-Хевек, немец солдатты бистиң школаның өөреникчизи Балдашкын, партизан кысты Дүкежек (ам РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты чораан) ойнап турган.

Шиинде бижип каанын ёзугаар алырга, туттурган партизан кыс немец офицерни чудуруу-биле чыттыр шанчыптар, оон немец солдат партизан кыска болушкап, офицерни боозуунуң ужазы-биле сон каар, ынчангаш ийилээ дезип чоруй баар ужурлуг. Баштай бүгү болуушкун эки чоруп турган. Үези кээрге, партизан кыс немец офицерни чыттыр шанчыпты. Офицер стол кырында шейлү берди. Ол дораан немец солдат офицерни бажыныче боо ужазы-биле шак кылды. Даашкыры безип аажок болду. Олар дезип чоруптту. Көрүкчүлер өөрүп, диңмиттиг адыш часкап эгеледи. Офицер ол хевээр турбас ужурлуг, ынчалза-даа ол доп-дораан мөгүдеп тура халып келди. «Өлген» кижи чүге туруп келди деп кайгап ордувус. Туруп келзе-ле, Көк-Хевектиң арны-бажы кызыл мыңгы, думчуундан хан аттыгып тур. Инек соккан чүве-биле дөмей.

Бистер фашист офицерниң ынчаар соктуруп алганынга хыйывыс ханып, улам-улам адыш часкап турдувус. Ынчап олурувуста, көжегени хаггап болгаш оон ыңай шии болбаан. Сөөлүнде илерээни чүл дээр болза, шииге ойнаан кижи сүрээдеп турду ыйнаан, күжүр Балдашкын немец офицерни мегелеп согар дээш, Көк-Хевээн ланчызы ужазы-биле шынап-ла чылча берип алган боор-тур!

Ооң соонда ёзулуг шиилерни Кызылга көрүп эгелээн мен. Чүнүң-даа мурнунда В. Көк-оолдуң «Хайыран-бодун» чугаалаар апаар. Ону катаптап катап көрүп турдувус. Ооң соонда Мольерниң «Албадаткаш эмчи болганы». Шии доостуру билек дазылгаларывыска келгеш, артистерни оттунуп эгелээр турдувус.

Бо бүгү аныяк угаанга ханы истерин арттырып каап турганы чугаа чок.

Ам бистиң театрывыс бодунуң дөртен харын эрттирип турар-дыр. Бо үениң дургузунда ол В. Көк-оолдуң «Чалым-Хая», М. Мунзуктуң «Кургулдайымны үзе адыпты ышкаш, калай» деп шиилеринден эгелээш, делегей литературазының классиктери Шекспирниң, Лопе де Веганың, Гогольдуң, Горькийниң чогаалдарынга чедир узун болгаш берге орукту эрткен. Ол дээрге сайзыралдың оруу болган.

Сөөлгү чылдарда бистиң театрывыстың сценазынга «Долуманың хуулгаазыны», «Он бир», «Далай дүвүнде даңгына» деп шиилерим ойнаттынган. Ам «Инчеекти» көрүкчүлерге бараалгадып турар. Мынчап кээрге, бистиң театрывыс мээң чогаалчы ажыл-ижимниң база бир кезээ апарган.

Амыдырал чаңгыс черге турбас. Театр база бурунгаар хөгжүүр болгай. Ынчангаш оперетта болгаш опера дээн чижектиг чогаалдарның дугайын бодап чоруур апардым. Чүге дээрге оларны күүседиптер ындыг бышкан күш театрда бар апарган. Бир эвес театрның дөртен харлыг дуржулгазының ээзинден халбактаныр болза, ындыг күзелдер бүдер деп бүзүрээр мен.

К. КУДАЖЫ,
драматург.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

10.00—Урутлар номунуң неделязы. Өңнүг.
11.00—Медээлер.
11.10—«Оператор Кыпс даптар оранында». Мультфильм. Өңнүг.
11.30—«Делегейниң театр хүнү». Өңнүг.
12.50—13.00—Чапсар.
13.00—«Кадыкшылга». Эртемнентередилгелиг программа.
13.30—«Болган-даа дег, болбаан-даа дег». Өңнүг.
14.30—Музыкалыг программа. «Эртенги почта». Өңнүг.
15.00—«Казань». Документалдыг программа.
15.10—«Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей байдалынга хамаарышкан беседазы.
15.55—Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүүү. «Төлүнуң кызы болур сен». 1-ги серия. Өңнүг.
17.00—«Үе». Информастыг программа.
17.30—«Кижи. Чер. Оштаргай». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы В. И. Севастьянов дамчыдылганы чорудар. Өңнүг.
18.00—18.10—Чапсар.
18.10—БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Болгар Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Станко Тодоровтуң интервьюзу.
18.25—«Музыкалыг календарь». Өңнүг.
18.50—«Улуг тивилелгелерниң үези». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүүү.
20.00—Медээлер.
20.10—СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегаттарынга уран чүүл мастерлериниң концерти. (Кремльдиң Съездилер ордузундан март 4-те дамчыдылганың бижидилгези). Өңнүг.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАРТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Частың хөглээшкиннери» 9.45, 11.30, «Кара чаңгыс» 13.15, 15.10, 17.05, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үш койгун» 9.05, 10.30, 12.00, 15.10, «Финист—Эрес эзир» 13.35, «Оожум Дон» (1-ги серия) 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Улуг улустуң эргези» 11.30, 13.00, «Аас-кежиктигбейни» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Халваның амданы» 11.30, 13.00, «Ак платье» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

1976 чылдың апрель 1-ден эгелээш, дараазында агаар оруктарынга пассажирлер рейстерин кииргенин Кызыл аэропорту хамаатыларга чарлап дыңнатты: Кызыл — Кемерово—Барнаул аразынга ЯК-40 самолет вторник, четверг, суббота хүннерде Москваның-биле 7 шак 40 минута турда Кызылдан ужудуп үнер. Апрельдиң 1-ден эгелээш Кызыл — Кемерово — Томск аразынга ЯК-40 самолет понедельник, среда, пятница, воскресенье хүннерде Москваның-биле 7 шак 40 минута турда Кызылдан ужудуп үнер.
Билеттии ужудуп чорууруңга чедир 15 хонук бурунгаар хоорай агентилелинден садып ап болур.

Кызылдың куравтоинспекция чериниң 1973 чылдың декабрь 26-да Василий Федорович Соловьевтуң адынга тывысканы, ААА сериялыг, 082239 дугаарлыг читкен шыызылга бижикти күш чок деп санаар.

Кызыл КАИ-зиниң 1973 чылдың ноябрь 16-да Иван Васильевич Екимовтуң адынга тывысканы БА сериялыг 542818 дугаарлыг чолаачы шынзылгазы читкен ужурундан ону күш чок деп санаар.

Кызыл КАИ-зиниң 1955 чылда Алексей Кондратьевич Сидоровтуң адынга тывысканы 379798 дугаарлыг чолаачы шынзылгазы читкен ужурундан ону күш чок деп санаар.

Кызылдың куравтоинспекция чериниң 1964 чылдың май 8-те Хүреш-оол Чүлдүмович Ондарның адынга тывысканы, ВД сериялыг, 539195 дугаарлыг читкен шынзылганы бижикти күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысаалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-50-22, солун белбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 17031. ЧАГЫГ № 667.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ГС—00517.